

Lokalne zajednice
u borbi
protiv
trgovine ljudima

osam
priča

Lokalne zajednice u borbi protiv trgovine ljudima

OSAM PRIČA

NSHC
NACIONALNI SAVET ZA HRVATSKU

Osam priča

Lokalne zajednice u borbi protiv trgovine ljudima

Izдавач:

Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama - Atina

Beograd, Ćustendilska 28

www.atina.org.rs

office@atina.org.rs

+381 11 32 200 30

Urednica

Marijana Savić

Autorke

Elena Kuzmanović

Lidija Đorđević

Aleksandra Nikolić

Šeherzada Halimović

Dizajn

mikart

Štampa

Standard 2

Tiraž

300

Beograd, 2013. godina

Sva prava su zadržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti ili kopirati u nekomercijalne svrhe uz obavezno navedenje izvora.

Ova publikacija je izrađena uz pomoć Evropske unije, Kancelarije za saradnju s civilnim društvom Vlade Republike Srbije i GIZ SPPHT - Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH - Socijalna prevencija i trgovina ljudima u Srbiji. Sadržaj ove publikacije je isključivo odgovornost autora i ne predstavlja nužno stavove Evropske unije, Kancelarije za saradnju s civilnim društvom Vlade Republike Srbije i GIZ SPPHT - Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH - Socijalna prevencija i trgovina ljudima u Srbiji. Ovaj projekat finansiran je od strane Evropske unije.

giz
Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Република Србија
ВЛАДА

Канцеларија за сарадњу
са цивилним друштвом

Ovaj projekat finansira
Evropska Unija

SADRŽAJ

UVOD.....6

Nataša, žrtva trgovine ljudima, nasilja u porodici i zlostavljanja.....8

Marijana, žrtva trgovine ljudima, zavisnica od PAS, seksualna radnica.....14

Rada, žrtva trgovine ljudima, nasilja u porodici i incesta.....18

Aleksandra, žrtva trgovine ljudima, dete bez roditeljskog staranja, izbeglica.....21

Jelena, ponovo u lancu trgovine ljudima27

Olivera, žrtva trgovine ljudima, zavisnica od PAS31

Arijana, žrtva trgovine ljudima, zanemarivanja i zlostavljanja.....34

Milena, žrtva trgovine ljudima, siromaštva i zanemarivanja.....38

ANALIZA SLUČAJEVA .. 41

Uzroci vulnerabilnosti i propusti u sistemu zaštite 41

Problemi u direktnoj asistenciji.....43

UVOD

Studije slučaja *Osam priča* nastale su u okviru programa *Lokalne zajednice u borbi protiv trgovine ljudima* koji izvodi nevladina organizacija Atina u partnerstvu sa Novosadskim humanitarnim centrom i saradnji sa Timom za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva. Program su finansijski podržali Evropska unija, Kancelarija za saradnju s civilnim društvom Vlade Republike Srbije i GIZ SPPHT - Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH - Socijalna prevencija i trgovina ljudima u Srbiji. Inicijativa za formulisanje programa odgovor je na aktuelnu potrebu za decentralizacijom sistema zaštite žrtava i prevencije trgovine ljudima, prepoznatu tokom procesa sveobuhvatnih konsultacija na izradi novog strateškog dokumenta za suzbijanje trgovine ljudima u Republici Srbiji i na taj način se može smatrati i proizvodom višegodišnjeg zajedničkog koordinisanog delovanja organizacija civilnog društva i institucija u oblasti zaštite žrtava i prevencije trgovine ljudima u Srbiji.

Osnovni cilj programa *Lokalne zajednice u borbi protiv trgovine ljudima* jeste povećanje kapaciteta organizacija civilnog društva i lokalnih zajednica za aktivno učešće u procesima donošenja odluka u oblasti unapređenja politika zaštite žrtava i prevencije trgovine ljudima. U te svrhe, program je uspostavio i/ili nastavio da una-preduje saradnju sa najznačajnijim akterima borbe protiv trgovine ljudima u sedam opština/gradova u Srbiji – Subotici, Nišu, Novom Sadu, Kraljevu, Sremskoj Mitrovici, Vranju i Kragujevcu. Još tokom implementacije projekta, ova saradnja i funkcionisanje lokalnih mreža za borbu protiv trgovine ljudima ukazali su na značajne lokalne kapacitete, entuzijazam i posvećenost aktivista i aktivistkinja i profesionalaca/ki – predstavnika različitih institucija u sedam lokalnih zajednica. Udruživanjem u funkcionalne lokalne mreže

koje će omogućiti brži protok informacija i kreiranje jasnih i adekvatnih mehanizama za međusobnu saradnju u oblasti zaštite žrtava i prevencije trgovine ljudima, proces zaštite žrtava i programi prevencije na lokalnom nivou dobiće novu perspektivu, a lokalne politike – informisane, profesionalne i visoko motivisane kreatore i kreatorke.

Sve što radimo je proizvod naše težnje da pomognemo identifikovanim i potencijalnim žrtvama trgovine ljudima – deci, ženama i muškarcima čiji su težak položaj, siromaštvo, poverenje, iskorišćeni zarad lične koristi – žrtvama koje su prinuđavane na pružanje seksualnih usluga, rad, prošnju ili vršenje krivičnih dela, koje su držali protiv njihove volje, izgladnjivali, kojima su ograničavali slobodu kretanja i koje su zlostavliali psihički i fizički, žrtvama koje najbolje znaju šta su siromaštvo i socijalna isključenost, nasilje i diskriminacija. Ova publikacija predstavlja pokušaj da se neka od njihovih iskustava, uz njihovu saglasnost i intervencije, prenesu zainteresovanim profesionalcima i profesionalkama i pretoče u materijal iz koga zajedno učimo.

Šeherzada Halimović, Lidija Đorđević, Aleksandra Nikolić i Elena Kuzmanović, zaposlene u NVO Atini, profesionalke svakodnevno angažovane u radu sa identifikovanim žrtvama, aktivistkinje i ekspertkinje koje su, prema svedočenju korisnica Atininih programa, često doživljene kao nova ili jedina porodica žrtava, zajedno sa ko-risnicama su ovom publikacijom prenele svoja dosadašnja iskustva i znanja i omogućile nam da dalje promišljamo svoje uloge u procesima zaštite žrtava i prevencije trgovine ljudima u Republici Srbiji, preuzmeme odgovornost i na pravi način pomognemo onima koji-ma je naša pomoć najpotrebnija.

NVO Atina

Nataša, žrtva trgovine ljudima, nasilja u porodici i zlostavljanja

Uzroci vulnerabilnosti

Majka N. P. je žrtva porodičnog nasilja duže od dvadeset godina. U više navrata je napuštala muža i vraćala se kući. U porodici žive če-tiri čerke prema kojima je otac takođe bio nasilan dok su bile male. Otac je dugogodišnji alkoholičar, učesnik jednog od ratova na prostoru bivše Jugoslavije. Dva puta je bio u zatvoru na po godinu dana zbog nedozvoljenog posedovanja oružja nakon povratka sa ratišta. Nakon izlaska iz zatvora bio je i upućivan na lečenje od alkoholizma, ali se nije izlečio.

N. P. je najmlađa čerka u porodici. Od malena je seksualno zlostavljao rođak, a sumnja se da su i starije sestre bile seksualno zlostavljane. Nasilje i zloupotreba čerki na različite načine da bi se došlo do novca je u porodici bilo ubičajeno, ali i strogo čuvana tajna. Porodica živi na selu u izuzetno siromašnim uslovima. Kada ima posla u selu, rade za nadnicu, a inače žive od socijalne pomoći. Čerke nisu uspele da završe osnovne školu, školovanje su prekidale u petom ili šestom razredu, zbog siromaštva i nepostojanja podrške od strane roditelja i škole. O nezainteresovanosti roditelja za proces obrazovanja čerki govori i činjenica da je N. P. ponavljala razred, a da roditelji to nisu ni znali.

Način vrbovanja, vrsta eksploatacije i način izlaska iz lanca trgovine ljudima

Roditelji su svake godine radili kao sezonski radnici za jednog starijeg rođaka koji je izuzetno imućan. Otac je sa njim bio u dobroim odnosima. Kako su čerke rasle, tako su i same počele da rade za njega. Najstarija čerka se udaje i odlazi od kuće, posle nje i druga sestra odlazi jer je otac udaje za četrdeset godina starijeg muškarca iz susednog sela zbog kuće i imanja. Ostaju dve najmlađe čerke. Treća čerka sa četrnaest godina beži od kuće.

N. P. posle završenog petog razreda počinje da radi sa roditeljima kod rođaka. Pošto svi radnici odu, ostaje sama sa njim. On je vozi kući, vodi je na večere, kupuje joj garderobu. Kada bi odlazila kod bake za vikend, dolazio bi po nju da je vrati kući, zabranjivao joj je da se druži i izlazi sa vršnjacima. Dolazio bi kasno noću u njihovu porodičnu kuću i uz očevo dopuštanje budio je i odvodio kod sebe. Takođe je uz očev pristanak odvodio na kraća putovanja – u drugo selo i u obližnji grad. Sumnja se da je rođak seksualno eksplorisao devojčicu bar dve godine, dok je za to vreme otac kao nadoknadu za pristanak na eksploraciju čerke dobijao alkohol, cigarete i novac.

Devojčica nikada nije mogla niti smela da se suprotstavi ocu ili rođaku, plašila se očeve reakcije i eskalacije nasilja. Povukla se u sebe, nikome ništa nije govorila, ponavljala je razred i nije se družila sa vršnjacima. Nerado je komunicirala i sa majkom i sestrama. U tom periodu otac je bio nasilan prema majci i pretio da će ih sve izbaciti na ulicu. Kaže da se oca uvek plašila i ne bi volela da ikada više živi sa njim:

Kada bi se tata vratio kući i mama ostala da živi sa njim, ja bih otišla kod bake ili ujaka, ne bih živela tu sa njima,

a u priči o detinjstvu kaže:

Dete bi trebalo da bude dete, a ne da brzo odraste. Treba da ima drugare i sa kim da se igra, ja to nemam i nikada nisam imala.

Devojčica ostaje trudna i majka to otkriva tek u njenom osmom mesecu trudnoće. Nakon porođaja dete daju u hraniteljsku porodicu, pri čemu se uključuje nadležni centar za socijalni rad. Centar nije posumnjaо da se radi o slučaju eksplatacije, niti je posumnjaо na postojanje nasilja u porodici. Naime, radnici centra su poverovali u priču devojčice da je dete dobila sa svojim dečkom koji je takođe maloletan.

Situacija trgovine se otkriva tek kada otac prebjija majku i ubada je nožem, a zatim sebe poliva benzinom i preti da će se zapaliti. Otac je priveden, a majka odlazi u bolnicu. Tada od prijatelja i rođaka socijalna radnica u centru za socijalni rad saznaјe za čitavu istoriju nasilja, očev problem sa alkoholom, kao i činjenicu da je starija sestra jedne večeri zatekla rođaka sa najmlađom sestrom N. P. u njegovom kombiju tokom seksualnog odnosa. Ona je to dugo krila jer joj je on pretio, ali i zbog saznanja da se ovo dešavalo uz pristanak oca koji je za pristanak dobijao novac.

Nakon privođenja oca i prijave centra, priveden je i rođak koji je devojčicu seksualno eksplatisao. Majka i čerke odlaze kod prijatelja u drugo selo na dva meseca, a kada je ocu produžen pritvor, vraćaju se u svoju kuću. Devojčica je identifikovana kao žrtva trgovine ljudima i upućena je na dugoročni program socijalnog uključivanja NVO Atine u julu 2012. godine.

Direktna asistencija

Devojčica N. P. sada ima 16 godina. Na program NVO Atina je upućena posle završenog sedmog razreda. Služba za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima je, u saradnji s nadležnim centrom za socijalni rad, uputila devojčicu u primarnu porodicu. Posle boravka kod prijatelja, N. P. se s majkom vratila u kuću u selu. Kako su živele bez sredstava, NVO Atina je porodici obezbedila pomoć u hrani, sredstvima za higijenu, garderobi. Devojčici je takođe obezbeđena celokupna oprema za školu, knjige, novi ranac, pribor. Porodici je kupljen ogrev za zimu i plaćeni su svi neizmireni računi za struju. NVO Atina je i N. P. i sestri pomogla pri dobijanju ličnih dokumenata i obezbeđivanju zdravstvene zaštite i potrebne medicinske pomoći.

Porodica je uključena u Atinin program *Tima za podršku na terenu*. Program omogućava redovnu komunikaciju s devojčicom i majkom i kontinuirano praćenje procesa rehabilitacije i socijalnog uključivanja.

NVO Atina je pratila postupak pred višim sudom koji se vodio za delo trgovine ljudima za što je otac i osuđen na pet godina zatvora. Za nasilje u porodici je osuđen na dve godine i za nedozvoljeno posedovanje oružja – osam meseci, ukupno – na jedinstvenu kaznu zatvora od šest godina. Rođaku je tokom procesa prekvalifikованo krivično delo na obljubu nad detetom, za što je dobio četiri godine zatvora. Kako je tokom suđenja utvrđeno da je silovao stariju sestru N. P. kada je imala četrnaest godina, za ovo delo je osuđen na šest godina, tako da mu je izrečena jedinstvena kazna zatvora od osam godina.

Predstavnice NVO Atine su zajedno sa majkom i čerkama prošle pripreme za svedočenje, bile podrška na suđenjima i obezbeđivale prevoz za svaki odlazak na sud. U stalnom su kontaktu sa socijalnom radnicom iz centra zaduženom za rad sa porodicom, javnim tužiocem i sudijom u postupku trgovine.

NVO Atina je angažovala i psihoterapeutkinju koja je kontinuirano radila sa devojčicom na prevazilaženju trauma i osnaživanju. U program pomoći je zatim uključena i porodična terapeutkinja koja je radila i sa majkom i sestrama jer je majci bila potrebna podrška u prevazilaženju problema nastalih kao posledice višedecenijskog trpljenja nasilja. Za terapeutkinju sa kojom je radila, devojčica kaže:

Puno mi znači i sa njom mogu o svemu da pričam, za neke stvari me niko nikada nije pitao. Sada znam da mogu i smem da kažem kada nešto neću, ali teško je to.

Sve vreme direktnе asistencije, bilo je neophodno da se obezbede nedeljni razgovori sa psihološkinjom, voditeljkom slučaja i drugima koji su devojčici, majci i sestri pružali pomoć, podršku i različite oblike direktnе asistencije tokom oporavka. Atina je u program pomoći uključila i stariju sestru za koju se u međuvremenu ispostavilo (i dokazano je u sudskom postupku) da je bila silovana od strane istog rođaka, nakon čega je otisla od roditelja i udala se.

Kada je započet proces podrške porodici, sestra se u porodicu vratila, razvela se i zajedno sa sestrom i majkom prošla kroz ceo proces. Majka i čerke su se u međuvremenu zbližile i velika su podrška jed-ne druge.

Devojčica N. P. je ove godine (2013) završila osnovnu školu, položila maturu i upisala srednju školu po svojoj želji. Bila je na maturskoj večeri i u dobrom je odnosima sa drugarima iz škole.

*

Nadležni centar za socijalni rad je bio upoznat sa teškom materijalnom situacijom porodice koja je bila na evidenciji centra. Bili su upoznati s tim da su čerke napuštale školu i bežale od kuće kao ma-loletne. Uprkos tim saznanjima, centar nije izvršio nikakvu inter-venciju niti se bliže upoznao sa životnim okolnostima ove porodice, iako je bilo indicija da u njoj postoji niz problema iz nadležnosti centra. Po izvršenoj identifikaciji N. P. kao žrtve trgovine ljudima, centar za socijalni rad nije radio sa majkom na njenom osnaživanju, niti na njenim kapacitetima za vršenje roditeljskih prava. Devojcici i porodici su pristupali s predrasudama, bazičnim nerazu-mevanjem okolnosti pod kojima su devojcice odrastale, a N. P. i sa dozom osude zbog situacije u kojoj se našla.

Škola u koju su isle sve tri devojcice nije reagovala pošto su napustile školovanje, niti kada su neopravdano izostajale ili ponavljale razred. Niko se nije bavio naglim promenama u ponašanju N. P., kao što su povlačenje u sebe i izbegavanje vršnjaka.

Devojčica N. P. je na sudu svoje svedočenje ponavljala više puta, čak i pred ocem i rođakom, kao optuženima.

Marijana, žrtva trgovine ljudima, zavisnica od PAS, seksualna radnica

Uzroci vulnerabilnosti

Devojka M. K. je rođena u Švajcarskoj gde je i živela sa roditeljima, a zatim i sa suprugom do 2002. godine. Razvedena je i ima dvoje dece iz prvog braka. Po povratku u Srbiju udaje se drugi put za čoveka koji je bio zavisnik od psihoaktivnih supstanci (PAS). Tokom zajedničkog života sa njim, ona postepeno postaje korisnica PAS. Dobija čerku sa njim, a zatim on 2005. godine umire od posledica uzimanja droge. Ostaje sa troje dece da živi u porodičnoj kući sa ocem. Otac je izvršio samoubistvo 2008. godine. M. K. je u to vreme bila u stanu i to na nju ostavlja dramatične posledice.

Tokom zajedničkog života sa ocem, živeli su od očeve penzije, međutim posle očeve smrti, nije radila i ostala je sama sa troje maloletne dece. Nastavila da koristi drogu. Pošto je lišena roditeljskog prava, dvoje starije dece odlazi u hraniteljsku porodicu, a najmlađa čerka kod dede i babe po ocu. Pošto je prodavala nasleđenu imovinu i stvari iz kuće, delimično je lišena poslovne sposobnosti u delu ras-polaganja imovinom. Dodeljen joj je staratelj iz centra za socijalni rad.

Otišla je da živi i traži posao u susednom gradu i započela s metadonskom terapijom lečenja od zavisnosti bez ičije podrške. Zdravstveno stanje joj je bilo ozbiljno narušeno.

**Način vrbovanja,
vrsta eksploatacije i
način izlaska iz lanca trgovine ljudima**

Pošto nije imala gde da živi, otišla je kod prijatelja u susedni grad koji su joj našli smeštaj kod jedne žene u kući. Tu je nastavila da uzima metadonsku terapiju. Bavila se pružanjem seksualnih usluga kako bi imala novca da plaća stan i hranu za prvo vreme. U posao je uvodi žena kod koje je živela.

Upoznaje muškarca s kojim počinje redovno da se viđa. Znao je čime se bavila. Ona mu je pričala o svom životu i deci. Nakon izve-snog vremena on joj je predložio da pređe da živi sa njim. Živeo je u kući sa samo jednom prostorijom. Kada je prešla kod njega, tu upoznaje ženu koja se predstavlja kao njegova kuma.

Prve dve sedmice je nastavila da pruža seksualne usluge u obližnjem mestu svako veče, a novac je koristila za hranu i zadovoljenje drugih ličnih potreba. Jedno veče, po povratku kući, sačekala je žena koja se ranije predstavljala kao kuma, rekla joj je da je u stvari supruga muškarca kod koga je M. K. došla u kuću. Te večeri je pretukla M.K. i uzela joj sav novac, lekove i lična dokumenta. Zaključala je u manjoj kući i tu je držala dva dana bez hrane, vode i pristupa toaletu. Potom joj je rekla da će od tog momenta raditi za nju i supruga, da će je odvoziti i dolaziti po nju i uzimati joj sav novac koji zaradi. Zapretila joj je da će je ubiti ukoliko pokuša da ih prevari.

Svako veče bi je čovek sa kojim je do tada bila u vezi odvodio na ulicu i kontrolisao njeno kretanje. On i žena su uzimali sav novac koji je zarađivala pružajući seksualne usluge, davali joj ograničenu količinu hrane, držali je zatvorenu u zaključanoj prostoriji, bez pristupa telefonu i drugim resursima. Žena je i svakodnevno tukla, pretila

joj i zlostavljala je na različite načine. Nekada bi je tokom dana odvodili na deponiju gde bi je primoravali da sakuplja sekundarne sirovine koje su oni zatim prodavali.

Ova situacija višestruke eksploracije je trajala oko godinu dana. U tom periodu je ona više puta pokušala da pobegne, tražila je pomoć od ljudi koje je sretala, ali nije uspela da se izbavi.

Pošto je suprug priveden zbog sumnje da je počinio više dela, između ostalih i delo trgovine ljudima, policija je došla u kuću u kojoj je M. K. držana protiv svoje volje, uhapsila ženu koja je držala, a M. K. uputila na nadležne institucije.

Direktna asistencija

M. K. je nakon intervencije policije i davanja izjave primljena u *Pri-vremenu kuću* NVO Atine gde je boravila godinu dana. Po dolasku je bila u veoma lošem zdravstvenom stanju, urađene su sve neophodne medicinske analize i pregledi, nastavila je lečenje od bolesti zavisnosti, imala je psihijatrijsku podršku i redovno je uzimala lekove koji su joj prepisani. Uz Atininu podršku je započela lečenje od hepatitisa C.

NVO Atina joj je, prema njenom zahtevu, obezbedila kontinuiranu podršku psihoterapeuta sa kojim je i po više puta nedeljno imala razgovore. Dobila je nova lična dokumenta, prijavljena na evidenciju Nacionalne službe za zapošljavanje i obnovila je kontakt sa nadležnim centrom za socijalni rad. Ponovno je uspostavila kontakt sa decom.

NVO Atina je pripremala za svedočenje i pratila postupak za trgovinu ljudima u kome je bila svedokinja. Sudski postupak je okončan pravosnažnom presudom na šest godina zatvora za muža i četiri godine za ženu koji su okrivljeni za delo trgovina ljudima.

Prestala je da koristi psihoaktivne supstance i popravilo joj se uku-pno zdravstveno stanje.

M. K. je nakon oporavka uspela da se zaposli i već godinu dana radi na istom radnom mestu. Kako tečno govori tri jezika, imala je mogućnost da pronađe dobro plaćen posao od koga sada može sama da se izdržava.

Pošto su se stekli svi uslovi, na inicijativu M. K., Atina joj je pružila pomoć u pronalaženju stana i potpunom osamostaljivanju. Još uvek je u redovnom kontaktu s organizacijom.

*

Nadležni centar za socijalni rad ni u jednom momentu nije pokušao da uspostavi odnos s M. K. niti da joj pruži podršku u lečenju bolesti zavisnosti ili samostalnom životu, pa ni u vršenju roditeljskih prava.

Ona procenjuje da su je zaposleni u centru najpre „osuđivali“ i „procenjivali“, a da je makar mala doza razumevanja potpuno izostala iz ove komunikacije.

Nakon dolaska u Beograd, nisu se više nikada interesovali za nju.

Rada, žrtva trgovine ljudima, nasilja u porodici i incesta

Uzroci vulnerabilnosti

Devojka R. D. potiče iz porodice u kojoj se suočavala s nasiljem i zlostavljanjem. Do četrnaeste godine je živela sa majkom, ocem i braćom. Otac je često bio nasilan prema njima – od malena je tukao, zaključavao u sobu i zlostavljao na različite načine, što je trajalo sve do njene četrnaeste godine kada je počeo da je seksualno zlostavlja. Pošto je silovao, ona se požalila majci. Kako bi uplašile oca, rekle su mu da je R. D. u drugom stanju. Otac ih je tada ostavio i više se nije vraćao. Ubrzo posle toga je njena majka preko oglasa u novinama upoznala čoveka sa kojim je započela emotivnu vezu i odlučila da se presele kod njega. R. D. je u tom periodu upoznala dečka sa kojim zasniva vanbračnu zajednicu iz koje je dobila čerku i sina. Kako se nije dobro slagala sa nevenčanim suprugom, odlučuje da ga ostavi, a centar za socijalni rad starateljstvo nad decom dodeljuje ocu.

Način vrbovanja, vrsta eksploracije i način izlaska iz lanca trgovine ljudima

Nakon što je napustila nevenčanog supruga, pitala je majku da li može da nastavi da živi s njom i očuhom. Majka je pristala i obećala da će joj pomoći da vrati starateljstvo nad decom ukoliko im R. D. bude i finansijski pomagala. Pošto je ovo je značilo da treba da se bavi pružanjem seksualnih usluga, R. D. u početku nije prihvatala. Kako nije imala druge izvore prihoda, niti je imala gde da stanuje, R. D. je na kraju pristala.

Majka je iznajmila stan u kom su svi živeli i pružali seksualne usluge. R. D. je imala od osam do deset mušterija dnevno, a sav novac koji je zarađivala davalala bi svojoj majci. Razmišljala je o bekstvu, ali je zbog teških životnih okolnosti ostajala u stanu nadajući se da će majka prestati da je primorava na pružanje seksualnih usluga. Majka je bila nasilna prema njoj, tukla je, čupala za kosu, udarala glavom o zid. Nije joj dozvoljavala da izlazi, niti da se javlja na telefon, jer se plašila da će R. D. nekom ispričati u kakvoj se situaciji nalazi.

Majka je preko oglasa nalazila mušterije, ugovarala cene i upućiva-la mušterije na stan. U stanu su seksualne usluge pružali i majka i očuh. Majka je u međuvremenu otvorila i firmu na ime R. D., kupila petnaest mobilnih telefona s pretplatničkim karticama, čime joj je nanela i materijalnu štetu.

Iz situacije trgovine je izašla nakon što je policija izvršila raciju u stanu u kom je prisiljavana na pružanje seksualnih usluga. Ispričala je policiji detalje o svojoj situaciji i zatražila pomoć.

Direktna asistencija

Nakon upućivanja od strane SBPOK-a, devojka je 2011. godine sme-štena u *Privremenu kuću* NVO Atine, gde su joj obezbedeni uslovi za rehabilitaciju i oporavak. Ovo je podrazumevalo kompletne lekarske pregledе, uključujući i ginekološki pregled, asistencije psihote-rapeuta i drugih profesionalaca s kojima Atina sarađuje.

NVO Atina je, posredujući kod nadležnih institucija, pomogla R. D. da prikupi neophodna dokumenta za potpuno rešavanje građansko-pravnog statusa i pribavljanje ličnih dokumenta, ostvarivanje prava iz socijalne i zdravstvene zaštite i na tržištu rada.

R. D. je omogućeno pravno savetovanje i priprema i podrška u istražnom postupku, kao i prilikom svedočenja na glavnom pretresu. Atina je bila aktivno uključena u praćenje čitavog procesa. Majka je za trgovinu ljudima osuđena prvostepeno na tri godine zatvora.

R. D. je tokom dve godine u programu Atine pružena pomoć u pro-nalaženju posla, rešavanju akutnih i hroničnih zdravstvenih problema, uključujući posledice preživljenih trauma. Po izlasku iz Pri-vremene kuće, R. D. je omogućen alternativni smeštaj.

Pošto je zasnovala vanbračnu zajednicu i porodila se, Atina je po-rodici pomogla u sticanju prava na minimum socijalne sigurnosti, prava na dečiji dodatak i više jednokratnih pomoći. Porodici se kontinuirano obezbeđuje oprema za bebu – pelene, hrana, garderoba, igračke, kao i porodično savetovanje u vezi s negom i brigom o detetu.

*

U ovom slučaju su problemi i propusti u sistemu brojni – iako su i primarna i vanbračna porodica R. D. bile u kontaktu sa nadležnim centrom za socijalni rad, propuštene su prilike da se prepoznaju nasilje u porodice, zanemarivanje, zlostavljanje, incest i nisu primenjivane mere iz oblasti porodičnopravne zaštite.

Po prijavljivanju nasilja u porodici, policija nije preduzimala mere iz svoje nadležnosti kako bi se porodica adekvatno zaštitila, što je dovelo do dramatičnijih posledica po R. D. – postala je žrtva trgovine ljudima.

**Aleksandra,
žrtva trgovine ljudima,
dete bez roditeljskog staranja,
izbeglica**

Uzroci vulnerabilnosti

Devojčica A. Z. je rođena na Kosovu. Majka je porodicu napustila kada je A. Z. bila beba. Od tada živi sa starijom braćom i ocem. Tokom bombardovanja 1999. godine su porodično izbegli za Crnu Goru, a već sledeće godine, pošto je otac poginuo na Kosovu, devojčica i najmlađi brat bivaju zbrinuti u domu za decu bez roditeljskog staranja. Majku nije poznavala i nikada sa njom nije uspostavila kontakt.

Odnosi A. Z. sa braćom su loši – braća su takođe prinuđena da brinu sama o sebi, nisu završili školu i nemaju obezbeđen egzistencijalni minimum. Najstariji brat je često bio nasilan prema njoj, a jednom ga je i prijavila policiji za pokušaj silovanja.

Po izlasku iz doma nije imala nikakvu podršku za dalje socijalno uključivanje. Nije imala ni rešen izbeglički status u Crnoj Gori.

**Način vrbovanja,
vrsta eksploatacije i
način izlaska iz lanca trgovine ljudima**

Po izlasku iz doma odlazi da živi kod brata, ali je zbog pretrpljenog nasilja ubrzo pronašla smeštaj kod jedne priateljice. Počinje da radi u jednoj cvećari, ali je brat i ovde pronalazi i nastavlja da je zlostavlja.

Tada odlazi u Podgoricu da živi kod sestre sa kojom je stupila u kontakt posle više godina. Sestra je udata i živi sa suprugom i decom. U ovoj zajednici ima mnogo problema i neslaganja i ona shvata da tu ne može da ostane.

U istom naselju je upoznala ženu kojoj se poverila da je odrasla u domu, da nema nikoga i da ne može da se snade. Žena joj predlaže da pređe da živi kod nje, da će joj naći posao i pomoći u svemu. Zlo-upotrebitivši njenu lošu materijalnu situaciju, a i činjenicu da nema nikog ko bi joj pomogao, žena joj predlaže da počne da pruža seksualne usluge i da tako zaradi novac kojim bi njoj plaćala smeštaj i hranu. A. Z. ovo odbija.

U tom periodu se iz zatvora vraća i muž žene kod koje je živila i uz pretnje počinje da joj dovodi mušterije i primorava je na seks sa njima, za šta uzima novac.

Kada bi se usprotivila, žena i muž su postajali izuzetno nasilni. Nekoliko puta je od pretrpljenog nasilja gubila svest i završavala u bolnici. Uvek i svuda je išla u njihovoј pratnji. Kod sebe nije imala ni dokumenta ni novac.

Sa njima je boravila nekoliko meseci kada je grupa mladića iz Nikšića, na ime duga, preuzima i odvodi da radi za njih. Oni su joj nalazili po deset mušterija svako veče i primoravali su je da pruža seksualne usluge u kolima ili u kući u kojoj je živila. Od udaraca i batina koje je trpela počela je da ima napade slične epileptičnim napadima. Nekoliko puta je završila u bolnici, pri čemu je uvek neko od njih bio sa njom. Nije imala lekove niti je primala redovne terapije, ograničavali su joj slobodu kretanja kao i odlaske kod lekara. Nije imala ništa od ličnih dokumenata kod sebe, a primoravali su je da se u bolnicama predstavlja lažnim imenima.

Kada je jedan napad dobila u autu, mladići su je, misleći da će umreći, izbacili iz auta ispred bolnice. Instruirali su je da kaže da trpi nasilje u porodici već duže vreme i zapretili joj da će je naći i ubiti ako ne posluša.

Zbog izjave koju je dala smeštena je u Sigurnu kuću za žrtve nasilja u porodici. Kada je stekla poverenje u zaposlene u Sigurnoj kući, ispričala im je detalje o svom životu i pretrpljenoj traumi. Otkrila je svoj pravi identitet, kao i identitete počinilaca krivičnog dela trgovine ljudima.

U toj fazi je izrazila želju da bude upućena na program podrške u Srbiji, a potencijalne pretnje po njenu bezbednost su svakako išle u prilog ovom rešenju. Atina stupa u kontakt s partnerskom organizacijom koja upravlja Sigurnom kućom, a predstavnici institucija u Srbiji (koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i Služba za koordinaciju zaštite žrtava) sa nadležnom institucijom u Crnoj Gori – Kancelarijom za borbu protiv trgovine ljudima, kako bi se obezbedili što adekvatniji uslovi za put, oporavak i socijalno uklju-čivanje A. Z. po dolasku u Srbiju.

Direktna asistencija

Pre dolaska u Beograd i prijema u *Privremenu kuću* NVO Atine, krajem 2010. godine, Atina je, uz saglasnost A. Z. dobila sve relevantne informacije o njenom zdravstvenom stanju i napadima koje je imala u Crnoj Gori kako bi se unapred napravio plan neophodnih medicinskih pregleda.

Po dolasku A. Z. u Beograd, izvršeni svi neophodni pregledi. U više navrata je upućivana na bolničko lečenje u Kliničkom centru Srbije.

U saradnji sa tadašnjom Službom za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima, izvršena je prijava A. Z. na adresu Službe u Beogradu, što je bio preduslov da se dobiju neophodni izvodi i uverenja o državljanstvu i na kraju, sva neophodna nova lična dokumenta. Ovo je bila izuzetno komplikovana procedura jer je devojka dugi niz godina bila bez ikakvih ličnih dokumenata, uključujući i izbegličku legitimaciju. Bilo je neophodno pronaći dokumenta iz mesta rođenja i dokumenta izdata tokom boravka u Crnoj Gori. Atina je posredovala i u pribavljanju zdravstvene knjižice kako bi se obezbedila održiva briga o zdravstvenom stanju A. Z.

Nakon lečenja i redovne terapije koju je primala, zdravstveno stanje A. Z. se poboljšalo do te mere da u poslednjih godinu dana nije imala nijedan napad, niti gubitak svesti. Kako je u poslednjoj fazi eksploracije bila primoravana da koristi drogu, uspostavljen je kontakt s bolnicom za bolesti zavisnosti u okviru koje je A. Z. imala doktora koji je redovno pratilo njen stanje. Osim toga, kroz Atinin program je imala kontinuiranu psihoterapijsku i psihijatrijsku podršku u cilju prevazilaženja trauma nastalih iz situacije trgovine i njenog punog osnaživanja.

Atina je A. Z. pružila podršku pri upisu na kurs za koji se interesovala, a potom i u pronalaženju posla – radnog mesta na kome je još uvek.

U sklopu Atininog programa je pripremana za svedočenje i pružene su joj pravna pomoć i sva druga podrška zaposlenih tokom suđenja koje se odigravalo u Crnoj Gori. Ovaj sudski proces je bio izuzetno komplikovan i A. Z. zajedno sa zaposlenima u Atini putuje više puta u Crnu Goru. Prvostepena presuda za grupu od pet muškaraca i jedne žene bila je oslobođajuća, ali je drugostepeni sud poništio presudu i vratio postupak na početak. Pošto je prisustvo A. Z. kao oštećene na sudu ponovo neophodno, NVO Atina nastavlja saradnju sa sudom i Kancelarijom Republičkog koordinatora za trgovinu

ljudima u Crnoj Gori, odlazi na suđenje sa oštećenom i obezbeđuje plaćanje putnih troškova i smeštaja. Ponovna prvostepena presuda je glasila da je grupa kriva za delo trgovine ljudima i osuđena na ukupno 17 godina zatvora (po tri godine u proseku).

Važno je napomenuti da je motivacija A. Z. za učestvovanjem u ovom postupku bila velika, te da je rasla s vremenom provedenim u program podrške.

A. Z. je rado sa drugim korisnicama učestvovala u svim drugim aktivnostima koje su u tom periodu organizovane u sklopu Atininog programa sveobuhvatnog socijalnog uključivanja žrtava trgovine ljudima.

Pošto je dobila posao i izrazila želju da nastavi da živi samostalno, Atina je A. Z. obezbedila alternativni smeštaj i podršku u daljem osamostaljivanju.

A. Z. je sada udata i očekuje dete, živi sa suprugom i radi. Zdravstveno stanje joj je dobro i izuzetno je zadovoljna svojim životom.

*

Ovo je svakako primer dobre prakse u kontekstu saradnje dveju država u oblasti zaštite žrtava trgovine ljudima – koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, službi zaduženih za zaštitu žrtava na nacionalnom nivou, kao i organizacija civilnog društva. Proizvod ove saradnje svakako je i uspešan primer potpunog oporavka i punog socijalnog uključivanja A. Z., uprkos brojnim preprekama i dramatičnim životnim okolnostima s kojima se suočavala od malena.

Takođe, propusta u sistemu zaštite ima mnogo – očigledno je da je prvi propust u sistemu socijalne zaštite (u Crnoj Gori) to što nisu

pronađena održiva rešenja za socijalno uključivanje dece po izlasku iz institucija za brigu o deci bez roditeljskog staranja, te da je ovo uzrokovalo većinu drugih problema za A. Z., uključujući i situaciju trgovine ljudima.

Dramatični su i propusti lekara koji su u više navrata dolazili u kontakt s A. Z. i, uprkos tome što je postojao niz indikatora koji su ukazivali na činjenicu da A. Z. trpi nasilje, pa čak i na to da je žrtva trgovine ljudima, nisu posumnjali, niti su prijavili sumnju na krivično delo (trgovine ljudima ili drugo).

Takođe čudi i oslobođajuća presuda za sada okrivljene u postupku za delo trgovine ljudima.

Jelena, ponovo u lancu trgovine ljudima

Uzroci vulnerabilnosti

J. E. ima trideset sedam godina. Rođena je u zapadnoevropskoj zemlji gde je i živela sa roditeljima i sestrom do svoje sedme godine, kada se vraćaju u Srbiju. U Srbiji završava školu i upisuje fakultet koji napušta na trećoj godini kada se udaje i dobija crku.

Zbog pretrpljenog nasilja u porodici napušta supruga zbog čega je bila smeštena u Sigurnu kuću za žrtve nasilja u porodici. Iz Sigurne kuće se vraća kod roditelja, iako su u veoma lošim odnosima. Otac joj pripisuje ozbiljne psihičke probleme i odvodi je po više puta godišnje na psihijatrijske klinike na lečenja. Lečenja su trajala i po dvadesetak dana, ali nikada nije uspostavljena dijagnoza na koju su roditelji upućivali. Lekari smatraju da se radi o periodičnoj depresiji i prepisivali su joj terapije kao podršku u tim fazama.

Tada započinju sve veći problemi u odnosu sa roditeljima koji je osuđuju zbog razvoda i stanja u kome se nalazi, zaključavaju je u sobu i na kraju izbacuju iz kuće. Sa sestrom, koja se udala i otišla od kuće, nije imala nikakav kontakt. Nije imala posao niti gde da ode.

Način vrbovanja, vrsta eksploatacije i način izlaska iz lanca trgovine ljudima

J.E. bez ikakvih ličnih stvari izlazi na ulicu i traži prevoz sa željom da ode u Beograd. U Beogradu pronalazi posao u pekari i ostaje par meseci. Pošto je ostala bez posla i smeštaja, pokušava da se vrati u

roditeljsku kuću u koju je nisu primili, zbog čega se ponovo vraća u Beograd. Kako nije imala novca, krenula je auto-stopom i tom prilikom upoznaje momka koji joj predlaže da joj pomogne da nađe posao i smeštaj. Ona mu priznaje da nema nikakve druge mogućnosti niti novca i pristaje na njegovu pomoć.

Odvodi je kod nepoznate starije žene na nekoliko dana, a pošto su započeli vezu, i u svoj stan. Tu upoznaje još dve devojke koje su dolazile svaki dan. Jedno veče joj je kupio novu garderobu i rekao da ima druga sa kojim treba da provede veče. Nije joj bilo jasno šta se od nje očekuje. Devojke koje je viđala u stanu su joj detaljno objasnile šta bi trebalo da radi i iz večeri u veče su zajedno izlazile na ulicu, u pratnji muškarca u čijem su stanu živele.

Kada je probala da pobegne iz stana, stigao ju je ispred zgrade i pretukao. J. E. se nije osećala dobro, a sav novac koji je dobijala joj je oduziman. Bila je prisiljena da igra u jednom lokalnu i pruža seksualne usluge na ulici.

Pošto je još jednom pokušala da se usprotivi, muškarac je pretukao i završila je u bolnici. Policija je došla u stan u kome su živeli, privela muškarca, ali okolnosti eksploatacije nisu prijavljene niti istraživane. Bila je smeštena u Prihvatište za odrasle u Beogradu. Pošto je u Beogradu upoznala muškarca iz Crne Gore, rešila je da sa njim otputuje i pokuša da tamo nađe posao. Granicu između Srbije i Crne Gore je prešla sakrivena u vozu. Kada su stigli u Crnu Goru, on je zatvorio u svoju kuću i primoravao je na seks i rad u kući.

Pošto je jedno veče pobegla, policija ju je na ulici pronašla bez ličnih dokumenata, promrzlu i neadekvatno obučenu za zimu. Psihički je bila veoma loše, nije govorila i nije mogla da im kaže ko je i odakle je. Smeštena je u Gerontološki centar gde je tek nakon par dana počela da priča o sebi.

Kako porodica nije htela da je primi nazad, nadležni centar za socijalni rad je smestio u Sigurnu kuću za žrtve nasilja u Srbiji (u blizini grada u kome su živeli roditelji). Nekoliko dana po dolasku u Sigurnu kuću je ispričala detalje i nadležni centar za socijalni rad je, posle obavljenog razgovora, kontaktirao tadašnju Službu za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima. Služba je, po obavljenoj identifikaciji, uputila J. E. na programe sveobuhvatnog uključiva-nja NVO Atine.

Direktna asistencija

Atina i nadležni centar za socijalni rad su J. E. omogućili psihijatrijsko lečenje. Utvrđeno je da nema potrebe za hospitalizacijom niti težih oblika psihičke nestabilnosti ili poremećaja. J. E. je dobila terapiju koju redovno uzima i u stalnom je kontaktu s lekarom.

Kako je izrazila želju da živi u gradu u kom je odrasla, Atina je pokušala da tu pronađe rešenja za alternativni smeštaj, što je zbog predrasuda zajednice i odnosa porodice prema J. E. bilo nemoguće. Besplatan smeštaj je, na inicijativu centra za socijalni rad, na kraju pronađen u obližnjem selu.

NVO Atina je kao podršku samostalnom životu J. E. obezbedila drva za ogrev, izolaciju prozora, hranu, garderobu i materijal potreban za popravku kuće.

J. E. je dobila sva neophodna dokumenta, uključujući zdravstvenu i radnu knjižicu. Od centra dobija redovnu novčanu mesečnu pomoć kao i jednokratne pomoći, kada se za to steknu uslovi.

NVO Atina je pomagala u pripremama za suđenje i pružala J. E. do-

datnu podršku u tom procesu koji je podnela veoma loše. J. E. nije bila svesna da je bila žrtva trgovine ljudima i prinude, te joj je bilo potrebno mnogo vremena da ispriča detalje iz situacije trgovine ljudima. Neke okolnosti slučaja su do kraja ostale nerazjašnjene. Takođe je nerazjašnjena težnja njenih roditelja da je proglaše neuračunljivom.

NVO Atina redovno ide u terenske posete, obezbeđuje dodatnu hranu, kozmetiku i sve što je J. E. neophodno za samostalan život. U saradnji s centrom za socijalni rad radi na regulisanju njenog trajnog boravka u kući. Prati se njeno zdravstveno stanje, obezbeđuju lekovi i dodatne kontrole i pregledi.

Danas se J. E. oseća mnogo bolje, veoma je funkcionalna u samostalnom životu, pronašla je posao i ostvarila zdrave socijalne kontakte.

*

U ovom slučaju ističe se veoma dobra saradnja sa policijom kao i socijalnom radnicom iz nadležnog centra za socijalni rad koja se posebno zauzela za slučaj i sudbinu ove devojke.

Kao i u prethodnim slučajevima, i ovde su primetni propusti lekara koji su stupali u kontakt s J. E. kada je bila pretučena, policije koja nije prepoznala da je žrtva trgovine ljudima, ali i institucija socijalne zaštite i Sigurne kuće u Beogradu u kojima je J. E. bila smeštena, koje nisu posumnjale da se radi o trgovini ljudima niti su J. E. po-nudili bilo koji održiv vid podrške i pomoći koji bi prevenirali dalju eksploraciju.

Olivera, žrtva trgovine ljudima, zavisnica od PAS

Uzroci vulnerabilnosti

O. G. je rođena u Beogradu. Majka je posle muževljevog samoubistva, kao bebu od dve godine, ostavila kod bake gde je živela do četvrтog razreda osnovne. Tada se seli u selo pored Beograda i živi sa majkom, očuhom i mlađim bratom. Završila je tri razreda srednje škole. U tom periodu počinje da koristi PAS, uglavnom sintetičke droge, a zatim i kokain i heroin. Nakon korišćenja droga, javlja se problem sa alkoholom, zbog čega jzapočinje lečenje u bolnici za bolesti zavisnosti.

Način vrbovanja, vrsta eksploracije i način izlaska iz lanca trgovine ljudima

Pošto je izšla iz bolnice i raskinula sa dečkom sa kojim je bila tri godine u emotivnoj vezi, osećala se ranjivom i bila je odbačena od strane porodice zbog problema zavisnosti. Kada se javila na oglas za posao koji je podrazumevao pomoć u kući uz naknadu od 500 evra, upoznala je čoveka sa kojim je počela da se viđa. On joj je ponudio da se preseli i radi kod njega jer mu je potrebna žena sa kojom će živeti i koja će brinuti o njemu. O. G. je zbog teške materijalne situacije u kojoj se nalazila pristala na to i u početku su dobro funkcionalisali.

Nakon izvesnog vremena je došlo do obrta i on je zatražio da mu vraća novac za sve što je plaćao ili da to „odradi“ pružajući seksualne usluge. Ona je pristajala da mu vraća na taj način novac. Od tog trenutka je on počeo da kontroliše njen svaki korak i razgovor, čak

je snimao unutrašnjost i okolinu kuće. U međuvremenu se u kuću uselila još jedna devojka, verujući da dolazi da radi. Nastavio se život pun sukoba, njegove opsativne kontrole, praćenja devojaka, i pretnji. Prisiljavane su na seksualne odnose sa njim i međusobno i primoravane da gledaju pornografski materijal koji je snimao. Predlagao im je da sa njim obijaju kuće i stanove i učio ih kako da obijaju brave i otvaraju prozore. O. G. mu je u svemu češće pružala otpor zbog čega je prema njoj bio agresivniji.

Išao je sa njom kod njene porodice kojoj se predstavio kao njen partner i neko ko brine o njoj, brani joj da piće i da se drogira, zbog čega mu je porodica bila naklonjena. Ovim je potpuno onemogućio O. G. da se obrati porodici za pomoć. Ipak, kada je to pokušala, javivši se drugu svog brata, brat mu je javio da devojke planiraju da pobegnu zbog čega im je naneo povrede po celom telu. Nije im dozvolio da zbog povreda potraže medicinsku pomoć.

Zbog rane koju je zadobio od vatrenog oružja, devojke su ga odvele u hitnu pomoć gde su policiji ispričale u kakvoj se situaciji nalaze. Policija je stupila u kontakt sa Službom za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima, koja je devojke identifikovala kao žrtve trgovine ljudima.

Direktna asistencija

O. G. je trenutno smeštena u *Privremenoj kući* NVO Atine. Zajedno sa njom je napravljen individualni plan usluga i pružena joj je sva neophodna podrška i pomoć u vidu kontinuiranog obezbeđivanja hrane, garderobe i sredstava za ličnu higijenu, kao i podrška u rešavanju građansko-pravnog statusa i sticanju svih pripadajućih prava. Kako je ranije uspostavila saradnju s određenim brojem po-

slodavaca, Atina je O. G. pomogla u pronalaženju posla. Osim toga, O. G. je pružena podrška tokom trajanja sudskog postupka.

Kako nikada do kraja nisu otklonjeni problemi u vezi s zavisnošću O. G., u Atininom programu se ukazala prilika da se O. G. uz podršku Atine uputi na lečenje. Atina je O. G. pomogla u obezbeđivanju potrebne dokumentacije i svih specijalističkih pregleda za prijem u bolnicu. Zaposlene su svakodnevno isle u posetu i obezbeđivale sve što je potrebno za boravak u bolnici.

Nakon izlaska iz bolnice, Atina O. G. pruža podršku za lečenje u dnevnoj bolnici, obezbeđeni su joj svi neophodni lekovi i zaposlene su u stalnom kontaktu sa ordinirajućim lekarom. O. G. je pružena i podrška za uključivanje u grupu samopomoći (Anonimni alkoholičari), ali i konstantna psihoterapijska pomoć i podrška Atinine psihološkinje.

O. G. je nastavila školovanje uz Atinu pomoć i podršku – novčana sredstva za upis i plaćanje ispita, udžbenici i pribor.

O. G. za svoje učešće u programu kaže da nikada nije osetila takvu bliskost i brigu druge osobe i da je to motiviše da se osamostali, odgovornije brine o sebi, ali i pomogne drugim devojkama koje se nađu u sličnoj situaciji.

Arijana, žrtva trgovine ljudima, zanemarivanja i zlostavljanja

Uzroci vulnerabilnosti

A.K. je do novembra 2011. godine živela sa majkom koja radi kao čistačica u bolnici. Ima brata blizanca i dva starija brata. Veoma teško su živeli pošto je samo majka radila i školovala decu. Majka je stalno dovodila različite muškarce u kuću i sa njima imala seksualne odnose, a za to vreme bi deca bila izbačena na ulicu ili zaključana u drugu sobu. Devojčica je često trpela psihičko i fizičko nasilje od majke. Ima završena tri razreda srednje škole. Posle trećeg razreda joj je majka zabranila da se školuje. Sa drugaricom iz škole je jednom prilikom otišla na radionicu u organizaciju civilnog društva. Kada im je ispričala situaciju u porodici, kontaktirali su nadležni centar za socijalni rad. Pokrenut je postupak za majčino lišenje starateljskog prava, a devojčica je smeštena u dom za nezbrinutu decu. Nakon što je napunila osamnaest godina, majka je došla po nju u dom i odvela je kući. Ubrzo nakon povratka, ponovo je počela da vrši nasilje koje A.K. više nije mogla da trpi i otišla je od kuće.

Način vrbovanja, vrsta eksploracije i način izlaska iz lanca trgovine ljudima

Nakon odlaska od kuće, za pomoć se obratila drugarici koja je primila da živi sa njom i njenom majkom. Kod nje je bila ukupno dva meseca, za to vreme nije nigde radila. Budući da nije želela da drugarici bude više na teretu, preselila se u stan svog druga i pronašla posao u kafiću. Vlasnik kafića je posle prvog radnog dana rekao da je

zadovoljan i, pošto je kafić bio na udaljenom mestu, ponudio joj da plaća stanarinu u kući njegove majke koja se nalazila u istom dvo-rištu.

Posle izvesnog vremena vlasnik lokala je počeo da se nasilno ponaša prema njoj i nije joj davao platu, ali je ona to trpela jer je znala da više nema gde da ode.

Jedne večeri je u lokal došao mladić koji joj je, pošto se požalila na uslove rada, ponudio posao u svom kafiću. Kako je sa njim bila u vezi devojka koju je znala iz doma, prihvatile je ponudu.

Prve dve nedelje je sve bilo u redu i ponašali su se korektno pre-ma njoj. Potom joj je rečeno da će ubuduće tokom dana raditi kao konobarica, a noću kao igračica. U prvom trenutku je odbila, ali je zbog pretnji i batina koje je trpela, na kraju pristala. Takođe su joj pretili da ne pokušava da pobegne jer će je naći i ubiti. Radila je po celu noć, nije smela da sedne da odmori. Morala je da igra u donjem vešu i bosa. Nije dobijala ništa od para, sav bakšiš su uzimali od nje. Preko dana je morala da radi u kafiću, a noću da igra, nisu joj dozvoljavali da se odmori, stalno su joj pretili, a za svaku sitnicu je dobijala batine. Nedelju dana nakon što je počela da radi kao igračica, vlasnik lokala joj je rekao da mu je mušterija dala pare za seksualni odnos sa njom, na šta je ona pristala iz straha. To se ponavljalo i narednih večeri i često se dešavalо da dobija batine od mušterija, a kada im se obraćala za pomoć, oni su je ignorisali.

Pošto su je optužili da je ukrala dnevni pazar i kompjuter, različita maltretiranja i pretnje su postajali sve gori. Pošto je u nekoliko navrata maltretirana zbog nestanka kompjutera, priznala je krađu s namerom da izmisli na kom ga je mestu sakrila, kako bi tamo odvela vlasnika i uz put pobegla. Upravo je to i pokušala. Međutim, vla-

snik lokala je u pokušaju bekstva uhvatio i počeo da je bije. Spasla je prolaznica koja mu je zapretila da će zvati policiju, a A. K. uvela u obližnju zgradu.

Direktna asistencija

Nakon što je uspela da pobegne od trafikera, imala je jake bolove u predelu stomaka. Kontaktirala je centar za socijalni rad koji je uputio na smeštaj u Sigurnu kuću za žrtve nasilja. Na pregledu u Institutu za majku i dete su ustanovljene povrede zbog čega je kontaktirana nadležna policijska uprava. Policija je uputila da se javi policijskoj stanici i da izjavu, što ona nije uradila.

Nakon što je zbog obilnog krvarenja upućena na bolničko lečenje u Institut za majku i dete, prvi put je detaljno o svojoj situaciji uputila socijalnu radnicu Instituta. Socijalna radnica je obavestila policiju i A. K. je ušla u sistem zaštite žrtava trgovine ljudima.

Posle upućivanja na program socijalne zaštite NVO Atine, A. K. je pružena kontinuirana podrška kroz terapijski rad, ali i posredovanje u sticanju svih pripadajućih prava i adekvatne medicinske nege. U kasnijim fazama programa podrške, A. K. je na njen zahtev omogućeno ponovno uključivanje u obrazovni sistem i obezbeđena joj je novčana pomoć prilikom upisa i prijave ispita, kao i svi neophodni udžbenici i pribor za školu. Učestvovala je u programima profesionalne orijentacije i dobila pomoć u pronalaženju posla.

Atina je, u cilju sprečavanja sekundarne viktimizacije, bila u stalnom kontaktu s inspektorima koji su radili na slučaju trgovine ljudima u kome je A. K. bila svedokinja i zaposlene su tokom celog postupka bile podrška A. K.

*

Kao i u nekim od prethodno opisanih slučajeva, u slučaju A. K. je očigledno koliko je važan angažman sistema socijalne zaštite u oblasti prevencije viktimizacije dece iz ranjivih grupa, pa svakako i viktimizacije trgovinom ljudima, koji u Srbiji potpuno izostaje. Nužan je kontinuirani razvoj programa socijalnog uključivanja i podrške za decu koja napuštaju institucije.

S druge strane, ovaj je slučaj pokazao koliko je značajna funkcionalna saradnja između policije i organizacije koja pruža podršku žrtvi. Naime, uspešna saradnja s policijom/inspektorima koji su na ovom slučaju radili je doprinela tome da se istraga završi u najkraćem mogućem roku. Osim toga, korektan odnos sutkinje prema svedokinja u postupku – činjenica da nije dozvoljavala nepristojne i neumesne komentare advokata optuženog i neopravdano duga ispitivanja svedokinja – ublažio je strah A. K. koji je osećala zbog svedočenja i doprineo kvalitetu i korektnosti sudskog postupka.

Milena, žrtva trgovine ljudima, siromaštva i zanemarivanja

Uzroci vulnerabilnosti

M. B. potiče iz siromašne porodice iz malog grada u Srbiji. Porodica je na evidenciji centra za socijalni rad, budući da su korisnici socijalne pomoći. Pošto ih je majka napustila kada je bila beba, M. B. je živela sa bratom i ocem. U rodnom mestu je završila osnovnu školu, a zbog lošeg materijalnog stanja nije nastavila dalje školovanje. Zbog loših porodičnih odnosa, nakon navršene osamnaeste godine, napušta porodicu i sa prijateljem koji je muzičar-amater, kreće na put kako bi se bavila pevanjem.

Način vrbovanja, vrsta eksploracije i način izlaska iz lanca trgovine ljudima

Tokom 2009. godine s njom u kontakt stupa bračni par iz malog grada na jugu Srbije i nude joj da u njihovom lokalnu radi kao pevačica. Predložili su da živi u njihovoju kući i ponudili joj zaradu od oko 300 evra. Posle mnogo premišljanja, ona pristaje na ponudu i odlazi da radi.

Umesto obećanih 300 evra, uspevala je da zadrži samo deo bakši-ša koji je sakrivala od vlasnika, pošto su joj oduzimali čak i bakšiš. Kada je videla kako prebijaju konobaricu, M. B. odlazi iz kuće i pronalazi stan u kome će živeti. Vlasnici lokala su je zbog „neposlušnosti“ fizički kažnjavalni i ograničavali joj kretanje. Od ovog bračnog para je nasilje trpela svakodnevno. Osim pevanja, primoravali su je da u lokalnu animira goste i sa njima piće alkoholna pića.

Kada više nije mogla da izdrži maltretiranje, stupila je u kontakt sa prijateljem koji joj je obećao da će je odvesti na Kosovo gde će joj naći posao. Tamo je živila kod gazdarice i počela je da radi u restoranu kao konobarica. Oduzeta su joj sva dokumenta i nadziran je svaki njen korak. Uzimali su joj pare koje je zarađivala animirajući goste u lokaluu. Kada su joj ponudili da pruža seksualne usluge strancima, M. B. je to odlučno odbila. Tada su je zaključali u stan koji se nalazio iznad lokalaa kako ne bi mogla nikome da se obrati za pomoć. Davali su joj hranu i primoravali je da piće anksiolitike.

Uspela je da se izvuče iz situacije u kojoj se nalazila zahvaljujući novinarki koju je upoznala u prethodnom lokaluu i kojoj je tražila pomoć. Novinarka alarmira policiju koja je spašava iz kuće u kojoj je držana. Međutim, snima o njoj i njenoj porodici priču koja se emitovala na televiziji.

Direktna

asistencija

Nakon što je policiju upoznala sa okolnostima svog boravka u kući, identifikovana je kao žrtva trgovine ljudima i upućena na programe NVO Atine. U prvom periodu bilo je teško uspostaviti odnos poverenja sa M. B. jer je bila izrazito nepoverljiva, zatvorena i povučena.

Primljena je u Privremenu kuću i posle petnaest dana je izrazila želju da se vrati u rodno mesto. Tokom prviih petnaest dana Atina joj obezbeđuje sva neophodna dokumenta i lekarske preglede. Po njenom povratku u rodno mesto, nastavlja kontakt sa njom i kako bi se održalo teško stečeno poverenje. Redovno joj je se obezbeđuju hrana, garderoba i druge osnovne namirnice.

Tokom trajanja sudskog postupka dobija uobičajenu podršku. Brač-

ni par je za trgovine ljudima osuđen na tri, odnosno četiri godine i čeka se pravosnažnost presude.

U toku suđenja na jedan dan dolazi u Beograd i izražava želju da ostane u Privremenoj kući. Od tada počinje dalji intenzivni rad na njenom punom socijalnom uključivanju. Uz Atininu pomoć vanredno upisuje srednju školu i pronalazi posao. Rešava manje zdravstvene probleme koje je imala.

Pošto je pokazala izuzetno interesovanje i talenat za radionice nakita koje se organizuju u sklopu Atininog programa, trenutno je angažovana kao asistentkinja koordinatorke ovog programa i za taj angažman prima platu.

Pošto su se stekli uslovi da živi samostalno, Atina joj u tome pomaže. Završila je prvi razred i upisala drugi razred srednje škole. Radi na dva radna mesta i zadovoljna je razvojem stvari:

Privremena kuća je bila važan korak u mom životu. Evo sada sam u svom domu, kao jedna stabilna, samostalna osoba koja sama brine o sebi, a to sam uvek htela da imam.

*

U slučaju M. B. načinjen je propust koji nije bio karakterističan za prethodne slučajeve – pre nego što je upućena u Atinin program, M. B. je bila u kontaktu s novinarkom koja je snimila priču o M. B., snimila njenu porodicu i u prilogu objavila puno ime. Atina se, saznavši za ovo, pošto je M. B. na program podrške upućena, angažovala na tome da se ne objavi nastavak serijala o M. B. Posle dopisa Atininog advokata televiziji, emitovanje je prekinuto. Međutim, M. B. zbog već emitovane emisije menja ime i odbija dalji kontakt s novinarkom.

ANALIZA SLUČAJEVA

Uzroci vulnerabilnosti i propusti u sistemu zaštite

Na osnovu izloženih studija slučaja mogu se izvući zaključci u vezi sa uzrocima vulnerabilnosti kao i neadekvatnost sistema zaštite u prepoznavanju i reagovanju u slučajevima (potencijalnih) žrtava trgovine ljudima.

Svih osam predstavljenih slučajeva su devojke iz disfunkcionalnih porodica, najčešće poznatih nadležnim centrima za socijalni rad. Dok je u nekima bilo i elemenata porodičnog nasilja, zanemarivanja i zlostavljanja, većina ih živi oko ili ispod linije siromaštva. U većini slučajeva devojčice su završile samo osnovnu školu, a neke čak nemaju ni osnovno obrazovanje. O većini devojaka se rodite-lji nisu adekvatno starali, neke odrastaju bez roditelja, a u čak šest slučajeva su zanemarivanje i zlostavljanje doveli do eksploracije. I u slučajevima u kojima je sistem socijalne zaštite preuzeo brigu o njima dok su bile maloletne, neadekvatnost ovakvog staranja, kao i nedostatak roditeljske brige, česti su faktori vulnerabilnosti za viktimizaciju trgovinom ljudima.

Na osnovu prikazanih slučajeva identifikovani su sledeći propusti u radu nadležnih institucija koji su doveli do toga da pomenute osobe zaista postanu žrtve trgovine ljudima:

- Nadležni centri za socijalni rad i policija nisu u ovim slučajevima adekvatno reagovali na pojavu porodičnog nasilja i nisu preduzete adekvatne mere za zaštitu dece u porodici
- Nakon donošenja odluke o povratku deteta u porodicu, centri za socijalni rad ne prate funkcionisanje porodice i nemaju informacije čak ni o tome da je dete pobeglo od

- kuće ili iz drugih razloga u toj porodici više ne živi
- Iako upoznati sa tim da se o starijoj deci roditelji nisu adekvatno brinuli i da su deca prerano napustila osnovnu školu, centri dužnu pažnju ne posvećuju ni mlađoj deci u istoj porodici – ne izriču niti sprovode mere nadzora nad vršnjem roditeljskog prava
 - Zaposleni u centrima za socijalni rad (potencijalnim) žrtvama trgovine ljudima pristupaju s predrasudama, osuđuju ih za pretrpljeno nasilje i nemaju razumevanja za okolnosti u kojima su se žrtve našle
 - Škole ne reaguju na nagle promene u ponašanju dece, neopravdano izostajanje, ponavljanje razreda, povlačenje de-teta i izbegavanje vršnjaka
 - Škole nisu alarmirale centre za socijalni rad u slučajevima dece koja su prestala da se pojavljuju na nastavi i ostala van sistema. Izolovanost i nedostatak obrazovanja ovu decu je učinio izuzetno osetljivim na fenomen trgovine ljudima
 - Nije postojala adekvatna saradnja škola sa roditeljima/starateljima niti sa centrima za socijalni rad u cilju prevencije napuštanja obrazovnog sistema
 - Škole nisu primećivale niti su prijavljivale sumnje na nasilje počinjeno nad decom
 - Lekari u zdravstvenim ustanovama nisu primećivali niti prijavljivali sumnju na nasilje
 - Zdravstvene, obrazovne i ustanove socijalne zaštite često zbog predrasuda ne pružaju adekvatne usluge pripadnicima pojedinih marginalizovanih grupa. Kao posledica toga, pripadnici marginalizovanih i manjinskih grupa gube poverenje u sistem i prestaju da ga koriste čime se usložnjava njihova teška društvena pozicija
 - U fazi kada su već bile uvučene u lanac trgovine ljudima i bile žrtve seksualne eksplotacije, žrtve se nisu obraćale za pomoć:

Problemi u direktnoj asistenciji

- a** Nisu imale poverenja u policiju jer su imale iskustva da su tretirane kao prestupnice, budući da su u kontakt sa policijom najčešće dolazile dok su radile na ulici
- b** U slučaju kada su se obraćale lekarima za medicinsku pomoć (bilo u državnim ili privatnim zdravstvenim ustanovama), zdravstveni radnici nisu dovodili u vezu povrede sa mogućom trgovinom ljudima ili drugim krivičnim delima i nisu adekvatno reagovali. Čak i u slučajevima mnogobrojnih prekida trudnoće, lekari se nisu interesovali za situaciju u kojoj se devojke nalaze
- c** Ne postoji mehanizam niti žrtve prepoznaju centar za socijalni rad kao instituciju kojoj bi se obratile za pomoć (osim u slučaju materijalne pomoći)

Najveći identifikovani problemi u nacionalnom sistemu upućivanja i programima direktnе asistencije u ovih osam studija slučaja su:

- Neusklađenosti transnacionalnih i nacionalnih sistema upućivanja što rezultira neadekvatnom i sporom asistencijom žrtvama prekogranične trgovine ljudima
- U pojedinim slučajevima se žrtva upućuje na Službu za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima samo ako se predviđa da će biti svedokinja u postupku za trgovinu ljudima – to se utvrđuje pošto se iz kontakta sa žrtvom sazna da se u situaciji trgovine ljudima osim nje našao još jedan broj devojaka koje nisu ušle u sistem podrške

- U jednom broju slučajeva Služba upućuje žrtvu na Atinin program samo ukoliko postoji potreba za smeštajem, iako je program socijalnog uključivanja sveobuhvatan, dugoročan i njegovi efekti se prate na sistematican način
- U jednom broju slučajeva organizacijama civilnog društva se upućuju isključivo zahtevi za plaćanjem usluga potrebnih žrtvi, a ekspertiza u kreiranju individualnih programa podrške se potpuno zanemaruje
- Pri izradi analize potreba žrtve, Služba često kreira program direktne asistencije na osnovu nominalno opisanih programa koji se u praksi ne sprovode na adekvatan način i čiji se kvalitet ne kontroliše
- Centri za socijalni rad nemaju posebne programe za žrtve trgovine ljudima već ih tretiraju u okviru svojih redovnih programa i aktivnosti. Osim toga, obim poslova i preopterećenost kadrova ne ostavljaju im prostora i vremena, niti prilike da se usavrše za adekvatan rad sa žrtvama trgovine ljudima
- Ne postoji standardizovani sistem merenja učinaka niti adekvatnog praćenja procesa socijalnog uključivanja žrtava
- Većina žrtava nije posedovala nikakva lična dokumenta. Postojali su veliki problemi u rešavanju njihovog građansko-pravnog statusa koji ne bi mogli da budu rešeni bez dugotrajnog angažmana voditeljki slučaja iz organizacija civilnog društva. Bez podrške organizacija, žrtve ne bi bile, ni finansijski, ni organizaciono, ni proceduralno, u mogućnosti da obezbede dokumente. Ne postoji institucija u Srbiji koja se smatra nadležnom za koordinaciju i asistenciju u pribavljanju ličnih dokumenata
- Poseban problem još uvek predstavlja pribavljanje ličnih dokumenata za žrtve državljanke Srbije koje nemaju (prijavljeno) prebivalište u Srbiji

- Bez rešenog građansko-pravnog statusa, žrtve jedino uz potvrdu Službe za koordinaciju zaštite žrtava o tome da imaju status žrtve trgovine ljudima, mogu da ostvare pravo na primarnu zdravstvenu zaštitu, što je jedna od najurgentnijih potreba po izlasku iz lanca trgovine. Na žalost, veliki broj zdravstvenih ustanova nije upoznat sa ovom procedurom što ponovo zahteva angažman i posredovanje organizacija civilnog društva. S druge strane, jasno je da potvrda o statusu žrtve može da dovede do niza drugih problema – od predrasuda i neadekvatnog tretmana, do dijagnoza uslovljenih prepostavkama o stanju žrtve. Drugi je problem činjenica da i sa tom potvrdom imaju pravo samo na usluge primarne zdravstvene zaštite, dok su im zbog ozbilnosti i težine zdravstvenog stanja često neophodni i drugi vidovi zdravstvene zaštite. Još uvek se u tim situacijama koristi isključivo podrška organizacija civilnog društva
- Ukoliko su žrtve smeštene u gradu u kome nemaju prebivalište, veliki problem predstavlja obezbeđivanje adekvatne zdravstvene zaštite na teritoriji gde su privremeno smeštene, budući da se pravo na usluge primarne zdravstvene zaštite ostvaruje isključivo u mestu prebivališta. Ove situacije ponovo zahtevaju posredovanje organizacija civilnog društva kako bi se problem prevazišao
- Većina zdravstvenih radnika nije obučena da radi sa žrtva-ma dugotrajne torture kod kojih je pomeren prag osetljivosti i tolerancije na bol, tako da se često dešavaju veliki propusti u dijagnostikovanju. Problemi nastaju i u procesu imenovanja pojava – većina dugo i teško zlostavljenih žrtava na specifičan način, potpuno drugačiji od osoba koje nemaju iskustvo nasilja, razume izraz “trpeti nasilje”, što je jedno od ključnih pitanja u procesu identifikacije žrtve trgovine ljudima

- Tokom sudskog postupka žrtve su bile potpuno prepušte-ne sebi i nisu dobijale nikakve informacije o tome kakav će status imati, šta se od njih očekuje, u kojoj fazi je postupak, koji je broj predmeta/optužnice. Pravosudni organi i policija se nisu bavili žrtvama kao osobama/subjektima, već isključivo kao objektima u postupku, tako da je dolazilo do sekundarne viktimizacije žrtava. Nisu prepoznate kao žrtve, već kao „oštećena lica u postupku“. Nemaju obezbeđenu pravnu pomoć, već je i ovo aktivnost prepuštena organizacijama civilnog društva. Pri tome je važno razumeti da se pod ovim ne podrazumeva (samo) angažman pravnog zastupnika, već čitav niz aktivnosti uspostavljanja poverenja sa žrtvom, informisanja o svim pripadajućim pravima, pružanja psihološke podrške tokom trajanja postupka, namirivanje troškova puta i smeštaja, komunikacija s policijom i tužilaštvom u cilju ublažavanja sekundarne viktimizacije i podsećanja na mogućnost primene nekih od mera zaštite svedoka, i drugo.
- Mediji nisu adekvatno obučeni da zaštite privatnost i prava žrtava
- U slučaju kada žrtve nisu imale nikakvo obrazovanje, organizacije civilnog društva su uspostavljale kontakt sa ustanovama za obrazovanje odraslih i pružale dodatnu pedagošku pomoć žrtvama u procesu opismenjavanja i savladavanja školskog gradiva
Veoma je mali broj raspoloživih obrazovnih institucija koje mogu da pruže srednje stručno obrazovanje žrtvama, imajući u vidu njihove specifične potrebe. Do sada je jedino Škola za osnovno i srednje obrazovanje “Vožd”, specijalizovana za rad sa vaspitno zapuštenom decom, bezrezervno izlazila u susret zahtevima Atine i njenih korisnica/ka i bila na raspolaganju za njihovo dalje obrazovanje. Ono što

je ključno za uspeh obrazovnih programa u procesu integracije je dugotrajan i kontinuiran rad na pružanju psihosocijalne podrške žrtvama kako bi se motivisale i osvestile potrebu za saznavanjem/učenjem

- Nacionalna služba zapošljavanja nema posebne programe namenjene žrtvama. I u oblasti ekonomskog osnaživanja i uključivanja na tržište rada, neophodan je angažman organizacija civilnog društva koje su svakodnevna podrška žrtvama u procesu povratka ili ulaska na tržiste rada. Psihološka podrška je i ovom slučaju ključna – zbog preživljene traume i teškog psihičkog stanja, žrtve se lako demoralisu i češće nego predstavnici opšte populacije gube poslove
- Radi potpunog socijalnog uključivanja žrtava, neophodno je raditi, ne samo sa njima, već i sa njihovim porodicama, partnerima, prijateljima; ulagati u izgradnju novih socijalnih mreža, partnerskih odnosa, pružati žrtvama pomoć u procesu samoprihvatanja i izgradnje samopoštovanja; pružati podršku u punom preuzimanju kontrole nad sopstvenim životom i odlukama – što podrazumeva dugotrajan i kontinuiran rad, izgradnju odnosa međusobnog poverenja i poštovanja
- Za efikasnu i efektivnu asistenciju žrtvama trgovine ljudima i njihovo puno socijalno uključivanje je neophodno obezbediti potpunu koordinaciju svih aktivnosti koje se preduzimaju i punu saradnju svih angažovanih aktera. U Srbiji to još uvek nije slučaj.

